

DIOGEN pro culture magazine & DIOGEN pro art magazine -ISSN 2296-0929; ISSN 2296-0910

Publisher Einhorn Verlag, Kusunacht, Switzerland

E-mail: contact_editor@diogenpro.com / WWW: <http://www.diogenpro.com/>

Ladislav Babić

Istina

Rijetko koja filozofska kategorija je tisućljećima podložna propitivanju, i rijetko oko koje se toliko razilaze shvaćanja koliko oko istine. Što je to *istina*? Bezbroj je njenih definicija, dok se uobičajeno istinom [smatra](#) suglasje neke tvrdnje sa stvarnošću. Postoji niz teorija o istini, kojima se mi nećemo baviti, već ćemo krajnje pojednostavniti stvari. Istina može biti apsolutna, nju ćemo pisati velikim početnim slovom (*Istina*), i relativna (*istina*). Po sudu ovog autora istina je samo jedna, i ona može biti samo apsolutna. Sve drugo su samo *tumačenja*, proizašla bilo iz *nedostatnog poznavanja* stvari – koje često rađa predrasude - bilo iz osobnog ili grupnog *interesa*. Naime, očito je da se stvari oko nas zbivaju (dogadaji) na neki jedinstveni način, i kad bismo uspjeli spoznati sve modalitete tog zbivanja znali bismo Istinu. Kako to nije u domeni ljudskog uma, uslijed njegovih ograničenja, nekompatibilnih interesa i subjektivnih pogleda na stvarnost, jasno je da razni ljudi i različite grupe drukčije sagledavaju stvari – njihove uzroke, odvijanje i posljedice.

Pjesnik kaže:

Istina
(„Istina je bog“, Gandhi)

Ono što jeste onakvo kakvo jeste,
i nikakvo drugačije ne može biti.

Ona je bog. K njoj bezbrojne, samotne ceste vode.

Sto ruku rašomon-Šive, ka jedinstvenoj biti.

Ti *“bezbrojni, samotni putevi”* koji njojzi vode su ustvari različiti pogledi, viđenja i tumačenja, a ne istine. Ratovi na našem području imali su objektivne uzroke i odvijali su se na način kako jesu. Slijedeći naša pojedinačna, ali i kolektivna ograničenja (interesi, predrasude, nacionalizmi, nepoznavanje činjenica itd.) postoje različita viđenja o njihovim uzrocima, posljedicama i krivicama. Nitko ne posjeduje apsolutnu istinu o njima, što ne znači da ona zaista i ne postoji. Stoga lažu svi pojedinci i narodi kada svoje tumačenje nastoje prikazati kao istinito, nasuprot tumačenjima suprotne strane u sukobu. Nju, nitko ne posjeduje, samo su neka viđenja vjerojatnija (bliža Istini) nego druga.

Mnogi subjekti, nesprenni objektivno sagledati činjenice, drže se čvrsto svojih ubjedenja ili predrasuda, pa da ne bi pribjegli fizičkom obračunu sa raznomišljenikom, pomirljivo kažu: ja imam svoju a ti svoju istinu! Oni, naime, uopće ne govore o istini. Ispravno bi trebalo reći kako jedni imaju jedno, a ini drugo viđenje iste stvari, objekta, subjekta ili događaja. Liberalno demokratski nastrojani pojedinci, čak i profesionalni filozofi, ustraju na svojem [viđenju](#) istine.

“Meni se, recimo, dopada što nam se otvorila mogućnost za pluralnost istina. To je sjajna stvar. Kad nam se nudi jedna i obavezujuća istina stvar postaje čupava. Religijske istine su, recimo, istine sa velikim početnim slovom “I”, a u njihovoj blizini uvek smo blizu užasa. Pravda koju nam nude totalitarni režimi nije ništa drugo nego batina kojom se stvaraju neslobodni ljudi, robovi. Moral koji se stavlja ispred politike strašno je sredstvo manipulacije. Ako kažete da takve istine, takve pravde i takvog morala nema, onda ne vidim razloga za žaljenje. Naprotiv. Liberalno-demokratski svet dopušta pluralnost istina, mnoštvo moralnih koncepcija i borbu za pravdu.”

Žalosno je što profesionalni filozof ne shvaća da ne govori o istini, no o *viđenjima*. Kroz suprostavljanje različitih viđenja – što je više negoli poželjno – približavamo se onome što zovemo relativna istina (ustvari, vjerojatnosno podržanim viđenju), ovisna o trenutnoj spoznaji realnosti. Zaista je neprihvatljivo kada se određeno viđenje apsolutizira, prvo mu krivotvoreći ime a potom ga proglašavajući vječnom istinom. No isto tako je neprihvatljivo jednakovrijednima smatrati svakojaka tumačenja, čak i ona koja proturječe činjenicama, nazivajući ih još k tome „pluralnim istinama“. A da ne govorimo o prihvatanju mnoštva moralnih koncepcija kao jednakovrijednih. Mora postojati neki kriterij koji će nam dati odgovor jesmo li, i koliko smo se približili Istini. To je ljudska praksa, kao jedinstvo teorijskog i praktičnog djelovanja čovjeka. Barem u prirodnim znanostima. Naime, u prirodi se stvari – barem u aproksimaciji - odvijaju mimo ljudske intervencije; slijedeći prirodne zakonitosti. Kvantna mehanika u to je unijela sumnju, utoliko što tvrdi kako promatrač (čovjek ili njegove aparature) može promijeniti tok zbivanja. Probabilistički opis stvarnosti od strane suvremene fizike govori nam, kako se – primjerice – neka čestica može raspasti u ovom, onom ili trećem modu raspada, od kojih je svaki dan s određenom vjerojatnošću. Utoliko je svaka pojedinačna od ovih tvrdnji – kao ograničeno viđenje cjeline - tek djelomično točna. Apsolutna istina je tek fizikalni zakon koji ih objedinjuje. Primjer nas navodi na to da mogu postojati i parcijalne apsolutne istine – Istine – svaka u odgovarajućoj domeni stvarnosti. Teorijski možemo zamisliti i opću apsolutnu istinu, koja obuhvaća sva prirodna i socijalna zbivanja u prirodi. Nju treba ostaviti „dragom Bogu“, dakako, ukoliko postoji. Kvantnomehanički

posmatrano, s obzirom da čovjek neprestano vlastitim djelovanjem mijenja stvarnost, ona ne postoji.

Kriterij istinitosti u socijalnoj sferi nešto je drukčiji negoli onaj što primjenjujemo na prirodu. Već i mitovi tvrde kako je Bog stvorio čovjeka slobodnim, dajući mu apsolutnu slobodu da radi što želi. Prema tome, u društvenoj sferi ne postoji čvrsti zakon koji bi testirao podudaranje ljudskog djelovanja sa nekom unaprijed zadanom matricom (u prirodnim znanostim to je prirodni zakon). Stoga u području međuljudskih odnosa nužno prevladavaju različita viđenja navodne ispravnosti djelovanja pojedinaca i grupa, koja ne možemo obuhvatiti terminom istina, a još manje sa – Istina. Što ne znači da se ne mogu percipirati prihvatljiva, manje prihvatljiva i neprihvatljiva djelovanja. Kriterij za tovrstu odluku je humanistički moral. Nezgodno je međutim što moral nije božja, već ljudska „tvorevina“ koja ovisi prvenstveno o socijalnoj evoluciji društva. Svako ljudsko djelovanje valja procjenjivati u kontekstu aktualne faze društvenog razvitka, ne upadajući u klopku da suvremeni princip primjenjujemo na prošle događaje. Možemo se zgražavati nad kojekakvim prošlim zbivanjima, ali ih trebamo sagledavati u okviru vremena kad su se dešavala, te zgražanje ostaviti za djelovanja svojih suvremenika. Postoje biološki temelji objašnjenja moralnih pravila, što mnogi (uglavnom idealisti) odbijaju tvrdnjama tipa: „zar je čovjek koji odbija krasti ili ubiti drugog čovjeka moralan, ako to čini samo iz straha od kazne?“. Dakako da nije, no spomenuta tvrdnja pokazuje potpuno odsustvo razumijevanja društvene evolucije ljudskog roda. Svakako da su naši preci bili osuđeni (kao i mi, uostalom) na međusobnu suradnju i/ili konfrontaciju. Uzevši u obzir činjenicu očuvanja vlastitog tjelesnog integriteta (što je biološka osnova ljudskog egoizma), jasno je kako su nam preci (i suvremenici zaostali na njihovom nivou) činili kojekakve neprihvatljive stvari, što se onda – zbog zaštite ostatka zajednice – nastojalo zakonima staviti u prihvatljive okvire. Ali ne mijenja se čovjek samo biološki; uslijed međudjelovanja svih činilaca čovjekova života, mijenja se i njegova psiha. On prihvaća neke stvari kao nepodobne, ne više iz straha od osude bliže ili daljnje okoline ili zakonskih sankcija, već to postaje sastavni dio njegove psihe. Civilizaciju ne pokreće samo napredak nauke, tehnike i umjetnosti, već i očovječenje jedinki i roda u cjelini (u smislu ideala zamišljenog

još od starih etičara, religijska metafora čega bi trebao biti Bog a svjetovna – platonistički ideal). Upravo uslijed dinamike razvoja ljudskog društva, stvari i pojave u njemu ne smijemo sagledavati kao istinite, manje istinite i neistinite, već kao prihvatljive, manje prihvatljive i neprihvatljive. Sudija je etika, odnosno moral dane epohe, a osobiti pojedinci služe nam kao primjeri koje trebamo slijediti. Naravno, postoje i parcijalne etike koje se odnose na određena područja ljudskog djelovanja (liječnička, novinarska, protestantska radna etika,...) no, ukoliko one nisu sukladne sa općom humanističkom etikom (vidjeti na primjer I.Supek, „*Na prekretnici milenija*“, Prometej, Zagreb, 2001.) nisu ni vrijedne spomena – bolje ih što prije zaboraviti.

U fizikalnom smislu čovjek nije doli receptor, biološka aparatura koja registrira svoje međudjelovanje sa svijetom oko i unutar sebe. Posjeduje daklem i svojstvo samosagledavanja. U tom smislu kolokvijalno možemo prihvatiti tezu da su podjednako istinite tvrdnje daltonista i oftalmološki zdravog pojedinca o boji nekog predmeta, da su podjednako istiniti moji i vaši doživljaji orgazma ili glazbe, ili... Ovdje se radi naprosto o različitim doživljajima fizioloških procesa od strane različitih bioloških prijemnika. Predmet koji promatramo ja i daltonist ima od nas nezavisne, objektivne karakteristike (jednako kao i biološki prijemnici koji ga promatraju) opisane određenim fizikalnim parametrima koje naše viđenje neće promijeniti. Ja imam jedan, daltonist drugi doživljaj objektivnih karakteristika predmeta, uslijed fizioloških razlika naših vidnih osjetila. Termin istina, u tom slučaju je jedino primjenljiv na naše sagledavanje predmeta, a ne na njega samoga. Istinosnu vrijednost glede objektivnog opisa svojstava posmatrane stvari može imati fizikalna (znanstvena) teorija koja ih objašnjava, i ukoliko je njen opis sukladan fizikalnom (a ne subjektivnom) opažanju objekta – onda je istina da on jeste „takav i takav“. Naravno, takve istine odnose se samo na opseg svojstava koje smo podvrgnuli promatranju.

Vraćajući se na područje društvenih odnosa, možemo ustvrditi kako različite ideologije ne možemo tretirati kao istinite ili lažne, već samo kao prihvatljive ili neprihvatljive, zavisno od trenutka društvene evolucije. Ideologija nije nešto prezreno, kakvom je prikazuju intelektualni logističari kapitalističkog društveno-ekonomskog poretka (koji se diči kako je navodno ne posjeduje), već naprosto svjetonazor odgovarajuće klase sasvim prihvatljiv ako je otvoren prema životu i promjenama, te se prema njima i usklađuje. Ono što ih može dezavuirati, čineći ih dogmatskima i zatvorenima u koloplet ideja odavno odbačenih stvarnošću, je interes. U očuvanju klasnog (ali i savim ličnog, subjektivnog) interesa upotrebljavaju se sva sredstva – kako fizička, tako i ona propagandna - bez obzira na termine poput istinitosti, prihvatljivosti, humanizma, ljudskog dostojanstva,... Neki svjetonazor (ideologija) može biti prihvatljiviji od drugoga. Usuđujem se tvrditi da je to onaj koji u svoj centar stavlja čovjeka, a ne profit. Ukoliko je istina zaista potpuno suglasje neke tvrdnje sa stvarnošću, onda ona ne može biti samo viđenje te stvarnosti, već objektivni odraz te stvarnosti, odnosno njezinog dijela, u ljudskom umu. Naravno, to je daleko od danas uglavnom odbačene „teorije odraza“ koja sagledava čovjeka kao promatrača nezavisnog od stvarnosti, koji je samo percipira ne interreagirajući sa njome. Čak i međudjelujući čovjek, može steći spoznaju o karakteru, modalitetima i posljedicama te interakcije – a onda je stavio u vlasništvo istinu o jednom djelu te stvarnosti. Tada on posjeduje, ma i parcijalnu, ali ipak apsolutnu istinu – Istinu. Sve drugo su samo različita viđenja i tumačenja, ravnopravna tek dotle dok se neka ne odbace, a druga potvrde.